

НОВИЙ ФОРМАТ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ РОСІЄЮ ТА США: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

На початку ХХІ століття між Росією та США розпочався новий формат взаємовідносин - «перезавантаження». І в ньому вони повинні знайти способи працювати разом конструктивно в галузях, що становлять спільний інтерес щодо України. У статті досліджуються головні кризові моменти взаємовідносин та майбутнє співробітництва Росії, США та України.

Ключові слова: *стратегічні партнери, дружба, співпраця, Росія, США, Україна, НАТО, ядерна зброя, "холодна війна", тероризм, «перезавантаження».*

Розпад двополюсного світу наприкінці ХХ століття і формування монополярного світу виявили багато суперечностей між Росією та США. Політична ейфорія кінця 80-х - початку 90-х років ХХст., породжена ілюзією значного зменшення військового протистояння, наприкінці 90-х років змінилася станом невизначеності і нового протистояння колишніх суперників, а в новій геополітичній ситуації - «стратегічних партнерів» США та Росії. В економічному плані світ став багатопольярним, а в політичному - монополярним. Існуюча система міжнародної безпеки, яка сформувалась в умовах двополярного світу, Потсдамської моделі Європи, в нових умовах виявилася недостатньо ефективною. Це підтвердили конфлікти на теренах колишньої Югославії, на пострадянському просторі, на Близькому та Середньому Сході. Косівська криза показала неефективність механізмів антикризового регулювання ООН і ОБСЄ, функції цих організацій фактично перебрав на себе НАТО. Це поставило на порядок денний

проблему формування нової системи міжнародної й європейської безпеки, яка відповідатиме новій геополітичній ситуації у світі та новій моделі Європи, яка формується в наш час [3, с.15].

Домінуюче військове положення США у світі ще зберігається, але економічний вплив цієї держави на світ поступово зменшується. У той же час зростає потенціал Європи, Японії, Бразилії, Індії, Китаю. У цьому різноманітті сил та центрів буде формуватися майбутня модель світоустрою. Є вагомні підстави стверджувати, що світ і далі буде рухатися до багатополюсності. При цьому, чи ставати Україні проамериканською чи проросійською державою, вирішувати їй самій.

За умов конфронтації головним принципом, який дозволив двом наддержавам проіснувати у відносному мирі протягом другої половини ХХ століття, стала концепція ядерного стримування в політиці США й СРСР, коли обидві держави розуміли, що початок війни означатиме взаємне самознищення. Формально ця ситуація перетворилась на основу стратегічної стабільності, хоча водночас протягом усього періоду “холодної війни” провокувала наддержави на гонку озброєнь. Виявлення політичної суті цієї суперечливості, котра зберегла своє значення і в постбіполярну епоху, є ключовим моментом у розв’язанні даної теми.

Для України вивчення цього феномену також має велике значення як для держави, що першою в історії людства добровільно позбулася ядерної зброї. Україна може бути не тільки реальним прикладом для інших держав, що володіють засобами масового знищення, але й імовірною моделлю запропонованих ученими концепцій перспективного розвитку ядерного стримування в його віртуальній формі.

До того ж, залишаючись пов’язаною з Росією єдиним стратегічним оборонним простором (наприклад, у м. Мукачеве й в Криму розташовані радіолокаційна станції системи попередження про ракетний напад),

Україна в такий спосіб входить до системи російського ядерного стримування, що у свою чергу не може не викликати інтересу до американської стратегії ядерного стримування, яка передбачала ще з часів “холодної війни” контрсиловою тактику.

Актуальність дослідження зумовлена новими сутнісними характеристиками взаємовідносин між Росією і США та їх наслідками для України.

Проблеми та перспективи, що відкриваються у відносинах між Україною, Росією і США, а також напрями співпраці та майбутньої спільної стратегії державних органів, неурядових організацій, установ і представництв іноземних держав на шляху реалізації завдань інтеграції України та Росії у систему світової безпеки є предметом дослідження.

Метою дослідження російсько-американських відносин є поглиблений аналіз головних причин виникнення кризових ситуацій, їх важких наслідків, а також оцінка перспектив трансформації майбутньої поведінки Москви та Вашингтона у забезпеченні стабільності та безпеки у світі, а також їх співпраця з Україною.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

- розкрити основні етапи становлення і розвитку міждержавних відносин;
- дослідити недоліки та ефективність співпраці у сферах спільних інтересів;
- виявити ключові проблеми та перспективи російсько-американсько-українських взаємовідносин на даному етапі.

Російська **історіографія** стосовно проблем російсько-американських відносин у зазначений період є доволі широкою, тому особливий інтерес становлять праці, що містять історіографічний порівняльний аналіз зовнішньополітичних дискусій у Росії і США з актуальних питань і проблем двосторонніх відносин. Так,

у роботах Т. Шакліна [9] досліджено основні параметри сучасної моделі російсько-американських відносин, що характеризуються розбіжностями між Росією і США з економічних, регіональних проблем, а також щодо контролю над озброєннями, тощо.

Низку досліджень провели науковці із Центра досліджень проблем роззброєння, енергетики і екології при МФТІ [16]. Публікація присвячена ключовим проблемам російсько-американських відносин у сфері скорочення ядерного озброєння, де детально аналізується економічний та зовнішньополітичний курс Росії і США на сучасному етапі, особлива увага приділяється аналізу і перспективам російсько-американських відносин у плані ядерного скорочення на майбутнє.

У роботах А. Гушера [8], Д. Давидова [9], Б. Парахонського [15] розкрито основні проблеми загроз безпеці Росії, пов'язаних із початком розширення НАТО на Схід, а також детально досліджується місце України на міжнародній арені та головні проблеми партнерства у рамках «Росія-США-НАТО».

Питання політичної стратегії Сполучених Штатів у різних сферах міжнародних відносин, основні напрями реалізації геополітичних завдань США у ХХІ столітті стали провідними темами циклу дослідницьких робіт російських аналітиків, присвячених проблемам геополітики та історичним перспективам Росії в контексті її взаємин із Заходом: М. Дюре [10], А. Панова [14], С. Скорутнова [17].

В центрі уваги американської історіографії зазначеного періоду опинилися особливості формування та розвитку пост-конфронтаційної системи міжнародних відносин, що спричинило широкомасштабну дискусію з ключових питань нового світового устрою, в якій активну участь взяли З. Бжезинський [4] та інші аналітики, які оцінили завершення "холодної війни" як безумовну перемогу Заходу, що надавала можливості реалізації ідей цих прихильників концепції "жорсткої гегемонії".

Для аналізу перспектив взаємодії США і Росії у сфері європейської і глобальної безпеки важливим стало вивчення роботи експерта-політолога США Г. Кісінджера [11].

Виклад основного матеріалу. На сьогодні європейська інтеграція – ключовий пріоритет зовнішньої політики України, що передбачає проведення системних реформ в усіх сферах життя відповідно до норм та стандартів ЄС. Кінцевою метою європейської інтеграції є набуття Україною членства в Європейському Союзі. Основним завданням на сьогодні є завершення переговорів щодо укладення Угоди про асоціацію, невід’ємною складовою якої є зона вільної торгівлі. Окремим важливим напрямом співпраці нашої держави з ЄС є безвізовий діалог, метою якого на нинішньому етапі є розробка чіткого переліку критеріїв і заходів, реалізація яких дозволить Україні в майбутньому досягти безвізового режиму поїздок громадян до країн-членів ЄС, в тому числі до країн Шенгенської зони.

На двосторонньому рівні Україна прагне використовувати весь потенціал взаємодії з Росією, США та іншими стратегічними партнерами на основі спільних цінностей та інтересів, поглиблювати взаємовигідну співпрацю з державами-членами ЄС, розбудовувати дружні відносини з країнами-сусідами, а також з іншими державами світу на принципах взаємної вигоди, поваги до суверенітету і територіальної цілісності, з дотриманням норм міжнародного права. Особливий наголос при цьому робиться на досягненні конкретних практичних результатів, насамперед в економічній сфері: збільшенні іноземних інвестицій, створенні сприятливих політичних умов для реалізації важливих для нашої держави дво- і багатосторонніх економічних проектів тощо.

Головною метою українсько-російського співробітництва є розвиток конструктивних дружніх відносин, виведення їх на рівень справжнього стра-

тегічного партнерства. Взаємовигідна співпраця з РФ, в тому числі на регіональному та міжгалузевому рівнях, створюватиме сприятливі умови для оздоровлення української економіки та відновлення її зростання.

У відносинах України та Сполучених Штатів Америки наша держава налаштована на активну взаємодію та підтримання двосторонніх відносин на рівні стратегічного партнерства. Досягненню цієї мети має сприяти реалізація усього потенціалу Хартії про стратегічне партнерство між двома країнами, в якій особливу увагу займають гарантії безпеки, закріплені у Тристоронній заяві президентів США, Російської Федерації та України від 14 січня 1994 року та Будапештському меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року.

Також в Хартії про партнерство зазначено, що Україна та Сполучені Штати Америки поділяють життєву зацікавленість у сильній, незалежній та демократичній Україні. Поглиблення інтеграції України до євроатлантичних структур є спільним пріоритетом. Планується реалізувати програму посиленого безпекового співробітництва, яка передбачає збільшення українських можливостей та посилення України як кандидата на членство в НАТО [20].

Історія відносин України з НАТО бере початок з січня 1992 року, коли представник України вперше взяв участь у засіданні Робочої групи високого рівня Ради північноатлантичного співробітництва. 22-23 лютого 1992 року відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО (на той час М.Вернера) до Києва, а 8 червня того ж року - візит Президента України Л.М.Кравчука до штаб-квартири НАТО. Підписання 9 липня 1997 року в рамках саміту глав держав та урядів НАТО в Мадриді „Хартії про особливе партнерство» підняло співпрацю між НАТО і Україною на новий рівень і забезпечило офіцій-

не визнання значення незалежної, стабільної і демократичної України для всієї Європи. Але широкомасштабним співробітництво з НАТО стало тільки після приєднання України до програми „Партнерство заради миру” у 1994 році.

Співробітництво нашої держави з Альянсом є дійсно широким, різноплановим і активним. Україна бере участь у численних заходах, що проводяться спільно з державами-членами НАТО і країнами-партнерами. Активно підтримував кроки України щодо вступу до НАТО В. Ющенко, але зі зміною керівництва країни очевидно, що курс дещо змінився [12].

Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко заявив, що Київ буде продовжувати розвивати відносини з НАТО, але питання про членство в цій організації «знімається з порядку денного». Таким чином Грищенко роз'яснив зовнішньополітичний курс президента країни Віктора Януковича і уряду Миколи Азарова, сформованого парламентською коаліцією на основі Партії регіонів, Комуністичної партії і Блоку спікера Верховної Ради Володимира Литвина. Нам би хотілося не припускати того, що країни Центральної Європи повинні вибирати, ставати їм проамериканськими або проросійськими.

Втім, представники нової української влади наполягають, що намагаються відновити добрі зв'язки з Москвою і що мають намір проводити гармонійну зовнішню політику, яка передбачає добросусідські відносини як з Росією, так і з Заходом. Проте представники опозиції стверджують, що Янукович і його однодумці намагаються розгорнути український зовнішньополітичний курс в напрямку Росії і сповільнити євроатлантичну інтеграцію [7].

У форматі двосторонніх взаємовідносин Росії та України відчувається значне потепління. З приводу цього Президент Росії Дмитро Медведєв розпочав свій візит на Україну з підписання угоди про кордон між

нашими країнами, яка давно готувалася до прийняття. Ця угода передбачає остаточне визначення сухопутного російсько-українського кордону, морські кордони в документі не зачіпаються. Найсуттєвішим досягненням президентів Януковича і Медведєва стала домовленість про продовження з 2017 до 2042 року терміну оренди російської військово-морської бази в Севастополі в обмін на суттєве зниження ціни на газ [13].

На порядку денному взаємовідносин двох держав стоїть питання про те, що Україна може увійти до капіталу одного з комбінатів зі збагачення урану російської держкорпорації «Росатом». Технологією збагачення урану в світі володіють лише кілька країн, тому створення міжнародних СП (спільних підприємств) і консорціумів у цій галузі - поширена практика. Україна таким чином забезпечить себе низькозбагаченим ураном, виробництво палива з якого здійснюватиметься також в партнерстві з Росією.

Технологіями збагачення урану володіють небагато країн, але поширеною практикою є створення міжнародних СП і консорціумів з їх використання, зазначає голова російської групи «Атомпромресурси» Андрій Черкасенко. Як приклад він наводить європейську Urenco Group, де паї мають Нідерланди, Франція і Британія. Крім того, у Urenco є СП з французькою Areva. За словами експерта, це дозволяє зацікавленим країнам отримувати доступ до послуг зі збагачення урану.

Україні партнерство дозволить отримати гарантований доступ до низькозбагаченого урану. Адже ціни на цю сировину можуть зрости, і тоді уран піде з Росії на інші ринки. Але, створивши СП, Україна зможе гарантувати стабільне постачання навіть в цьому випадку [18].

Розбіжності між Росією та США щодо побудови заводу на Україні стали приводом для змагань за Україну. Мінпаливенерго направило пропозиції

брати участь в конкурсі з відбору партнера для будівництва заводу з фабрикації ядерного палива російській ТВЕЛ і американській Westinghouse. У обох компаніях вже заявили про намір брати участь в тендері. У Мінпаливенерго говорять, що вирішальним чинником буде ціна і енергоефективність палива. Це означає, що найбільші шанси перемогти в ньому має російська компанія. Російська корпорація ТВЕЛ зараз є єдиним постачальником палива на українські АЕС. У 2005 році американська Westinghouse на кошти уряду США встановила на Південноукраїнській АЕС шість тепловиділяючих збірок для експлуатації в тестовому режимі. Передбачається, що після завершення терміну їх випробування в 2011 році американська компанія отримає можливість розпочати постачання палива на українські АЕС. ТВЕЛ же для того, щоб зміцнити співпрацю з Україною, в кінці минулого року запропонувала побудувати в країні за її технологіями завод для фабрикації урану.

Критичним моментом для держкорпорації «Росатом» в рамках довгострокової співпраці з Україною в ядерній сфері стане 2015 рік, коли ухвалюватиметься остаточне рішення про подальшу роботу з американською компанією Westinghouse Electric Company.

Крім того, російська компанія ТВЕЛ та український державний концерн «Ядерне паливо» підписали угоду про створення на паритетних засадах спільного підприємства для виготовлення ядерного палива на території України за російськими технологіями. Коментуючи такі плани Києва та Москви, експерти зауважують, що це повністю узалежнить українську атомну енергетику від російської сировини та технологій і сприятиме згортанню всіх проектів, спрямованих на пошук альтернативних партнерів

у розвитку українських АЕС, де виробляється до половини електроенергії країни [2].

Під час зустрічі з президентом Януковичем прем'єр-міністр Росії заявив, що нормалізація українсько-російських стосунків відбивається на економічних відносинах. Зокрема, за словами Путіна, попри те, що сторонам постійно доводиться шукати компроміс, товарообіг між державами вже майже повернувся на докризовий рівень.

Водночас у Києві не приховували, що газове питання все ж таки є головним для українського уряду. За словами прем'єр-міністра Азарова, домагатися перегляду газових контактів із Росією український уряд спонукає не тільки невдоволення умовами цих контрактів, але й те, що на українському газовому ринку відбулися певні зміни відтоді, як ці контракти були укладені: "Чинна угода на постачання газу в Україну не може нас влаштувати. Реалії ринку змінилися, а тому і базове значення, і формула визначення ціни потребують перегляду. Крім того, Україна приєдналась до Європейської енергетичної хартії і прийняла Закон "Про ринок газу".

Отже, змінилась і міжнародно-правова, і внутрішня законодавча бази, які враховуються під час укладення і виконання угод про постачання і транзит газу. В силу цього угода, укладена попереднім урядом, зараз не відповідає чинному законодавству України. Це реалії, які не можна проігнорувати. Треба шукати компроміс, і з огляду на відновлений рівень взаєморозуміння і взаємної довіри з Росією, переконаний, що компроміс ми знайдемо".

Висновки. Підсумовуючи, можна сформулювати загальну думку про те, що вибір України — це (не тільки нормативно, але й фактично) вибір самих українців. Росія й США впливають на цей вибір як своїм прикладом, так і своїми діями. Але вирішувати за Україну ніхто не зможе. Боротьба

буде вестися тільки між Росією й США, а в більшій мірі між різними течіями всередині українського суспільства й фракціями української правлячої еліти.

З огляду на постання нових завдань, які випливають з необхідності боротьби з міжнародним тероризмом, а також у зв'язку з тим, що створено формат співпраці «НАТО - Росія», відбувається суттєва трансформація Північноатлантичного Альянсу. Україна в цьому відношенні плідно співпрацює з Альянсом, але розмови про вступ зняла з порядку денного.

Абсолютно точний прогноз стосовно того, як будуть розвиватися відносини Росії та США щодо України, важко спрогнозувати. Ці відносини справді багатогранні, охоплюють практично всі сфери людського життя. Але тепер, коли влада в Україні змінилася з приходом нового президента В. Януковича, є підстави вважати на основі тих заяв, які глави держав роблять: ставлення України до розвитку співпраці з Росією та США зміниться. Можемо сподіватися на поліпшення відносин Росії, США та України, які будуватимуться на розумінні тих вигод, які народи та держави можуть отримати з тісної кооперації та розвитку партнерства на всіх напрямках, насамперед в стратегічному плані та забезпеченні миру.

Список використаних джерел

1. Адомайт Х. Концептуальные направления внешней политики России // Внешняя политика России от Ельцина до Путина: пер. с нем. – К.: Оптима.–2002. – С. 14-26.

2. Американська Westinghouse і російська ТВЕЛ боротимуться за право будувати завод в Україні

<http://www.newsru.ua/finance/26jan2010/atom.html>

3. Арбатов А., Благоволин С. Мир вступает в многополярность? // Международная жизнь. — 1997. — № 11-12. - С . 115-125.

4. Бжезинський З. Як уникнути нової холодної війни // Time.— 2007.— № 8.— С. 26-26.

5. Візит Путіна: підписана лише половина угод
http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/10/101027_putin_visit_rl.shtml

6. Горбулін В. Стратегія взаємовідносин України з НАТО: ретроспективний огляд // Україна-НАТО. — 2004. — № 1. — С. 4-16.

7. Госдеп: двери НАТО по-прежнему открыты перед Украиной http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/06/100603_ukraine_100_days.shtml

8. Гушер А. Южный Кавказ, Америка, НАТО: что стоит за желанием Запада усилить свои позиции в Кавказском регионе // Азия и Африка сегодня. — 2005. — № 11. — С. 9- 15.

9. Давыдов Ю.П. Розширення зони відповідальності Атлантичного світа. Хрестоматія в чотирьох т. / ред.- составитель Шаклин Т.А. Том II. М.— 2002. —С. 124-142.

10. Дюре М. Механізм особливого партнерства // Політика і час. — 2006. — № 11. — С. 22-29.

11. Киссинджер Г. Дипломатія / Пер. с англ. В.В. Львова. — М.1997.—740 с.

12. МЗС України. Режим доступу:
<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/293.htm>

13. Медведев и Янукович подписали договор о границе

http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2010/05/100517_medvedev_ukraine.shtml

14. Панов А., Иноземцев В. Внешнеполитические итоги 2007-го и перспективы 2008 г. // Международная жизнь.- № 12.- М. 2007, 224-258 с.

15.Плотникова О.В. Геополитическое положение России и его влияние на обеспечение

безопасности страны //www.rami.ru/publikations/convent/plotnikova.rtf

16. Российско-американские отношения в области сокращения ядерных вооружений : современное состояние и перспективы / под.ред. А. С. Дякова, издание Центра по изучению проблем разоружения, энергетики экологии при МФТИ , Долгопрудный. – 2001г. – 52 с.

17. Скортунов С. Российсько-американское партнёрство и вызовы XXI века // Международная жизнь.– М. 2002. – № 4. – С. 75-88.

18. США готові до “перезавантаження” відносин з Росією, але не відмовляться від України <http://www.newsru.ua/ukraine/02jul2009/novujtip.html>

19. Україна і РФ створюють спільне підприємство зі збагачення урану <http://www.newsru.ua/finance/11oct2010/atom.html>

20. Хартія про партнерство. http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=840_140

I.Pechko. New format of relationship between Russia and USA: consequences for Ukraine.

At the beginning of the XXI century between Russia and the United States began a new format of relations - the “reboot”. According to it they must find ways to work together in areas of common interest concerning Ukraine. The article investigates the major crisis points of relations and future cooperation between Russia, USA and Ukraine.

Key words: strategic partners, friendship, cooperation, Russia and the United States, Ukraine, nuclear weapons, the Cold War, terrorism, the “reboot”.

И. Печко. Новый формат взаимоотношений между Россией и США: последствия для Украины.

В начале XXI века между Россией и США начался новый формат взаимоотношений - «перезагрузка». И в нём они должны найти способы работать вместе конструктивно в областях, представляющих общий интерес относительно Украины. В статье исследуются главные кризисные моменты взаимоотношений и будущее сотрудничества России, США и Украины.

Ключевые слова: *стратегические партнёры, дружба, сотрудничество, Россия, США, Украина, НАТО, ядерное оружие, «холодная война», терроризм, «перезагрузка».*